

Kurt Flasch,

Nikolaus von Kues, Geschichte einer Entwicklung. Vorlesungen zur Einführung in seine Philosophie Vittorio Klostermann, Frankfurt/M. 1998, 679 str.

Začnimo – tako kot se spodobi za vsak pravi začetek – na koncu. V zadnjem delu Nikolaja Kuzanskega *De apice theoriae*, kar bi lahko prevedli kot *Vrh(unec) teorije* ali *Najvišja stopnja uvida*, ki ga je napisal na veliko noč leta 1464, torej štiri mesece pred svojo smrtjo, mu Peter, Kuzančev sogovornik v dialogu, pravi, da je najbrž odkril nekaj velikega (*quasi magis aliquid invenisses*), in ga sprašuje, kaj natančno je tisto novo, kar je odkril (*quid id novi est*). »Že sama ta samoinscenacija,« pravi Kurt Flasch, »opravičuje moj poskus, napisati zgodovino razvoja Kuzančevega mišljenja.« Rezultat tega poskusa je njegova doslej najobsežnejša knjiga *Nikolaj Kuzanski, zgodba nekega razvoja*, v kateri na 679 straneh rekonstruira razvoj Kuzančeve filozofije, kot se je artikuliral v razponu od njegovih prvih *Sermones* iz leta 1430 (prvi *Sermo* je mogoče nastal že leta 1428) do zadnjega, prej omenjenega dialoga *De apice theoriae* iz leta 1464.

Pri členitvi miselnega razvoja Nikolaja Kuzanskega se Flasch prvenstveno opira na Kuzančevo samorazumevanje lastne filozofske poti, saj naj bi se ta »poudarjeno zavedal svojega nenehnega napredovanja«, pri čemer »napredka« ni razumel v »tistem splošnem pomenu, da je mogoče vse vedno napisati še bolje«, temveč »kot konkretno izboljšavo svoje vsakokratne filozofske pozicije«. To Kuzančevo samorazumevanje pa Flasch utemelji oziroma verificira s sicer selektivno, a reprezentativno analizo vseh bistvenih Kuzančevih filozofskih besedil. V prvem obdobju je Kuzanski, po svojem

lastnem razumevanju iz *De apice theoriae*, pri iskanju bistva, kajstva stvari, »že pred mnogimi leti« prišel do ugotovitve, da ga je treba iskati »nad vsako spoznavno zmožnostjo« (*ultra omnem potentiam cognoscitivam*) in »pred vsako raznolikostjo in nasprotjem« (*ante omnem varietatem et oppositionem*). Česar v tem obdobju ni opazil, je dejstvo, da je »kajstvo«, to je bistvo, bistvo vsega bivajočega. V prvem obdobju, ki ga sedaj kritizira, je mislil, da je »bistvo stvari skrito, [in] zelo daleč. Takrat naj bi spregledal, da je [bistvo] v stvareh, in je torej blizu.« Šele kasneje je Kuzanski, tako kot sedaj razume sam sebe, spregledal in uvidel, da se to vedno in od vseh iskano bistvo vsega bivajočega kaže, da je po svojem lastnem bistvu nekaj, kar se kaže, da njegova samo-kaznost (*Sich-Zeigen*) ni zgolj privid, ampak je nujno subsistenca vsega obstoječega. Prej sem verjel, pravi Kuzanski v *De apice theoriae*, da je resnico bolje iskati v temi, toda resnica ima veliko moč in v njej zelo sveti »posse ipsum«; resnica kriči na ulicah; z veliko gotovostjo se kaže, da jo je mogoče najti vsepovsod: »Veritas quanto clarior tanto faciliior. Putabam ego aliquando ipsam in obscuro melius reperiri. Magnae potetiae veritas est, in qua posse ipsum valde lucet. Clamitat enim in plateis, sicut in libello De idiota legisti. Valde certe se undique reptu ostendit.«

S tem ko Kuzanski omeni spis *Idiota de mente*, ki ga je napisal leta 1450, tudi nekako zameji konec svojega prvega obdobja, prvo stopnjo, ko je resnico iskal

v temi (po Flaschu gre pri tem za filozofijo iz *De docta ignorantia*). Drugo stopnjo, drugo obdobje, ko se resnica kaže in kriči na trgih, je mogoče na podlagi omembe knjige *De mente* postaviti v 50. leta. Kuzanski pa v *De apice theoriae* tema dvema obdobjema ali stopnjama doda še tretjo, ki jo zaznamuje filozofija čistega *posse* in jo zamejuje spis *De possess* (ravno glede tega ima sedaj, v *De apice theoriae*, povedati nekaj bistveno novega). Na podlagi tega Kuzančevega samorazumevanja razdeli K. Flasch razvoj njegovega mišljenja na pet stopenj:

1. neuravnotežena razmišljenost prvih *Sermones* (1430D32);

2. prva sistematizacija leta 1440 v *De docta ignorantia*. Za to je značilno prevladanje transcendentne, ki pa je razumljena na specifično Kuzančev način kot razpostavljena pred vsako nasprotnostjo, toda tu še vedno kot nekaj, kar je »pred«, kar »predhodi« vsakemu človeškemu načinu spoznavanja;

3. nova filozofska orientacija v *De coniecturis*. Natančnejša razmejitev med razumom (*ratio*) in umom (*intellectus*);

4. božja enost je bistveno neka samo-kaznost (*ein Sich-Zeigen*), zato se njegovo mišljenje usmeri k vidnemu svetu. Kuzanski se zanima za umetnost, tehniko in vsakdanje življenje, medicino in za raziskovanje narave. V filozofiji iz leta 1450, katere protagonist je laik (*idiota*), gre za to, da Kuzanski, drugače kot univerzitetna filozofija, napravi stvari vidne;

5. radikalno zmanjšanje predpostavk v filozofiji čistega *posse* v zadnji stopnji zadnje poenostavitve iz leta 1464.

To členitev razume Flasch najprej seveda zgolj kot delovno hipotezo, ki pa jo v knjigi kasneje potrdi z analizo besedil, mogoče malce niansira in s tem mo-

dicira, a obenem tudi poglobi. Tako začne analizo s prvim besedilom, ki ga je Kuzanski pripravil za objavo, to je s *Sermo* 1 (nastal leta 1430 ali celo za božič leta 1428) in ne s knjigo *De docta ignorantia* (1440), ki se običajno jemlje kot temelj vseh nadaljnjih eksplikacij. Vendar pa opozarja, da je Kuzanski že leta 1425 napisal neko besedilo o astrološko razumljeni zgodovini sveta, tako da je tudi *Sermo* 1 že produkt nekega prejšnjega mišljenja. Isto velja seveda tudi za vse ostale »ločnice«: kakor izvira »začetek« iz mnogih virov, tako so tudi ostale ločnice, ki smo jih navedli zgoraj, »gibljiv konglomerat različnih elementov«.

Mogoče je v Flaschevi knjigi še bolj kot ta členitev filozofskega razvoja Nikolaja Kuzanskega na različna obdobja, na različne stopnje, zanimiva in osvežujoča njegova metoda, ali rečeno drugače, njegovo pojmovanje tega, kaj vse mora upoštevati zgodovinar filozofije, ko piše o neki pretekli filozofiji. Omenjeno členitev Flasch namreč zariše znotraj kompleksa vprašanj, ki si jih zastavi ob imanentni analizi filozofskih besedil. Zanimajo ga viri, ki so vplivali na Kuzanskega (ti so zelo različni in v različnih obdobjih jih Kuzanski tudi različno vrednoti in na različne načine inkorporira v gibanje lastne misli), a vendar ne v tolikšni meri, da bi pozabil na svoj primarni interes, to je notranjo gibljivost Kuzančeve misli. Pri tem ga zanima, kateri motivi so vspodbudili premene v njegovi filozofiji, kateri so bili tisti poglobitvi filozofski in nefilozofski izzivi, na katere je filozofsko odgovarjal Kuzanski in katere nove vspodbude so zahtevale nove formulacije. Tako ne zanemarija dejstva, da novi dosežki in novo odkrita besedila (novi prevodi, na novo dostopni rokopisi itd.) vodijo k novim vprašanjem in tudi novim literarnim oblikam; da je v filozofiji *movens* »razvoja« iskanje konsek-

venc in stalna revizija lastnih predpostavk, kar pa ne pomeni izgrajevanja neke enostavne, vnaprej determinirane oblike, ki se »živeč razvija«. Ob analizi filozofskega besedila upošteva faktične okoliščine in kontingentne dosežke, ki spreminjajo tok Kuzančevega mišljenja. Teoretične in praktične odločitve, ki bi drugače lahko izpadle iz obravnave, se tako izkažejo kot sokonstitutivni elementi izgradnje filozofije. V tej perspektivi predstavitev filozofije Nikolaja Kuzanskega z imanentno analizo virov za Flascha tudi ne pomeni predstavitev nekega sistema, ampak predstavitev "mišljenja v razvoju", in sicer poti mišljenja, ki je razvilo številne nove nastavke in zašlo v mnoge slepe ulice. Kot pravi sam, izbira filozofija svoje teme glede na potrebe časa in ocenjuje svoje dosežke glede na kontingentne kriterije neke dobe. Na neki način »reflektira v mišljenju zgodovinske okoliščine« in jo sodoločajo kontingentna dejstva, na primer dostopnost ali nedostopnost določenih besedil, predpostavke, ki jih sprejema, terminologija, ki jo ima na razpolago, in interesi njenih sprejemnikov. V enem stavku je mogoče Flaschevo vodilo izraziti takole: napraviti viden tako strogo filozofski *ductus* originalnega mišljenja kot tudi igro naključij, ki se odvija v zgodovinskem prostoru in času, to je predstaviti mišljenje, kot se je lahko razvilo med letoma 1430 in 1464.

Ta način obravnave, ki pri analizi razvoja nekega filozofskega mišljenja upošteva tudi povsem kontingentne elemente, imenuje Flasch »genetična analiza«. Kaj natančno je genetična analiza (*eine genetische Analyse*), je seveda lahko jasno šele iz »prakse predstavitev filozofije Kuzanskega v celotni knjigi«, ne pa iz splošnih »metodoloških razprav«. Ker pa Flasch, »za tiste recenzente [ali potencialne bralce], katerim poklic ali zaničevanje ne dovoljuje, da bi predelali

knjigo kot celoto«, vseeno vnaprej oriše štiri negativne kriterije »genetične analize«, to je štiri določitve tega, kaj »genetična analiza« ni, jih tu, kot »provokacija« za branje celotne knjige, na kratko obnavljam.

1. Genetična analiza ni *izpeljava* teoremov iz od kdovekod znanih zgodovinskih okoliščin ali »virov«; prekinja pa z nezgodovinsko fantazijo, da naj bi neka pomembna filozofija padla, izgotovljena enkrat za vselej, iz nebes brezčasnosti;

2. ne *reducira* teorij na biografske okoliščine; seveda pa prekinja z zaničevanjem biografije, značilnim za tiste zgodovinarje, ki so osredotočeni na zgodovino problemov (*»Problemhistoriker«*);

3. sploh ne predpostavlja, da se je med letoma 1430 in 1464, to je v obdobju razvoja mišljenja, ki ga knjiga analizira, pri Kuzanskem *use* spremenilo. Ve, da ni mogoče, da bi se vse spremenilo, in to tudi dejansko pokaže. Zanimajo jo tako stalnice kot novosti; seveda pa prekinja z enostranskim favoriziranjem sicer neizpodbitnih momentov kontinuitete, kar počne t. i. »zgodovina problemov« (*»Problemgescichte«*);

4. ne jemlje *ene* razvojne stopnje, četudi bi ta bila zadnja, kot notranje norme »razvoja«. »Razvoja« ne interpretira kot *teleološko vodenega procesa*. Prekinja z insinuacijo, da je filozofsko mišljenje mirna izgradnja neke enkrat za vselej pridobljene posesti ali nekje drugje kodificirane resnice.

Da izjemnih kvalitete te knjige ne bi zreduciral samo na njen »metodološki« aspekt, naj na koncu omenim še droben detalj, ki pa izjemno veliko pove o »drznosti« oziroma dometu Flascheve teze o razvoju oziroma transformacijah filozofskega mišljenja Nikolaja Kuzanskega. Da je to za določene interprete (oziroma

kar za določene filozofske »šole«) skoraj »blasfemična« trditev, je očitno iz drobnega detajla, ki ga omenja tudi K. Flasch sam. Avstrijski uredniki študijske izdaje *Filozofsko-teoloških spisov* Nikolaja Kuzanskega (nam je bila dostopna izdaja Nikolaus von Kues, *Philosophisch-theologische Schriften*, ur. in napisal uvod L. Gabriel, prev. in komentar D. und W. Dupré, študijska in jubilejna izdaja, lat.–nem., zv. I–III, drugi ponatis leta 1964 izšle prve naklade, Herder, Dunaj 1989) so namreč

v nasprotju z rokopisom v besedilu *De apice theoriae* v stavku, kjer Kuzanski pojasnjuje, kaj je dojel »že pred mnogimi leti«, v nadaljevanju izpustili *non*, ker so bili prepričani, da Kuzanski ni spremenjal svojega mišljenja, z utemeljitvijo, da je Kuzanski od začetka naprej vedno govoril isto: »Das *non* ist an dieser Stelle sinnlos, da das Nachfolgende von Cusanus von Anfang an immer gesagt ist.« Če se želite prepričati o nasprotnem, vzemite v roke knjigo K. Flascha.

Matjaž Vesel